

Blogi: Päihderiippuvuus ja käyttäjä – filosofinen näkökulma

Susanne Uusitalo, filosofian tutkija ja yliopisto-opettaja, Turun yliopisto

Filosofinen tutkimus voi tuntua teoreettiselta ja sen yhteyttä käytännön asioihin voi olla joskus vaikea nähdä. Käsitteiden filosofinen tarkastelu tarjoaa kuitenkin näkökulman päihderiippuvuuteen ja päihteiden käyttöön sellaisella tavalla, jota esimerkiksi sanojen syntyhistorian tai käsitteiden kulttuurihistorian ymmärtäminen ei tarjoa. Tämän kirjoituksen tarkoituksena ei ole puolustaa yhtä ainoaa oikeaa kantaa siihen, mitä esimerkiksi pakottavuus päihderiippuvuudessa on, vaan pikemminkin osoittaa, että alun perin ymmärrettävältä tuntuva ajatus voi nojata hyvinkin erilaisiin ajatuksiin inhimillisestä toiminnasta ja toiminnan lähtökohdista.

Arjessa tunnumme aina tajuavan, kun joku on jäänyt koukkuun tupakkaan, tai alkoholi tai laittomat päihdeaineet alkavat vallata ihmisen elämää yhä enemmän ja enemmän. Tulkitsemme, että he ovat riippuvaisia näistä päihteistä. Tyypillisesti tämä riippuvuus nähdään myös samanaikaisesti ongelmallisena, vaikka ongelmat voivatkin vaihdella päihteestä toiseen ja ihmisestä toiseen.

Päihdeongelmien pohdinnassa on tärkeää myös ymmärtää ne ennako-oletukset, joita meillä kaikilla on liittyen erilaisiin inhimillisiin toimintoihin. Esimerkiksi riippuvuuden näkeminen osana ihmisen ongelmakäyttäytymistä voi merkitä hyvinkin erilaisia asioita, riippuen niistä lähtökohdista, joista toimintaa tarkastellaan.

Miten päihderiippuvuus pakottaa käyttäjää?

Riippuvuuksista on kehitelty erilaisia teorioita. Joidenkin mukaan päihderiippuvuudet ovat puhtaan rationaalista toimintaa, joka pohjaa toimijan omiin mieltymyksiin. Joku pitää jäätelöstä, toinen saa nautintoa terveellisestä ruoasta, kolmas taas heroiinista. Kyse ei tällaisen kannan mukaan ole mistään muusta kuin ihmisen omiin mieltymyksiin perustuvasta valinnasta. Tällainen kanta jättää huomioimatta sen, että osa ihmisistä aidosti kärsii riippuvuuksistaan. Kuka haluaisi valita kärsimyksen, jos tarjolla on parempiakin vaihtoehtoja? Päihteiden käyttäjät ilmaisevat haluavansa eron omasta päihteiden käytöstään ja ovat valmiita myös tekemään töitä sen eteen. Olisi kummallista nähdä heidän toiveensa vain sanahelinänä, jolla ei ole mitään totuuspohjaa. Tämä olisi kärsimyksen sivuuttamista. Inhimillinen toiminta ei ylipäänsä perustu aina toiminnalle, joka olisi omien mieltymystemme mukaisia. Esimerkiksi hammaslääkärissä käynti tai veroilmoituksen täyttäminen ei tarjoa kaikille aina nautintoa.

Toinen, täysin vastakkainen näkemys ymmärtää päihderiippuvuudet pakottavina. Ihmiset ajautuvat toimimaan tavoilla, joita eivät välttämättä arvosta. He eivät toimisi niin, jos saisivat vapaasti valita. Päihde koukuttaa ja saa ihmiset jatkamaan käyttöä heidän omista mieltymyksistään ja arvoistaan riippumatta.

Pakottavuus voi tuntua ymmärrettävältä, mutta jos lähdemme tarkastelemaan sitä filosofisesti, löydämme myös tämän käsitteen takaa eri merkityksiä. Riippuvuudet eivät pakota ihmistä tekoihin samalla tavalla kuin lumivyöry tai äkillinen tulva, jotka vain vievät ihmisen mukanaan. Ulkoa tuleva pakottava voima kuten luonnonvoima tai vaikkapa joukko ihmisiä, jotka kantaen ottavat henkilön mukaansa, on sellaista, ettei henkilö yksinkertaisesti voi voimalle mitään, laittoipa hän sitten kuinka paljon vastaan kuin voi. Päihderiippuvuuden pakottavuus ei tunnu olevan tämänkaltaista.

Tupakan polttaminen, alkoholiannoksen kuluttaminen tai huumeiden käyttäminen ei ole sellaista mihin ihminen vain pyyhkäistään mukaan; näiden toimien suorittaminen vaatii myös heidän osallistumistaan.

Onko kyseessä sitten sellainen pakko, jota voidaan ajatella, kun toimija joutuu kiristyksen kohteeksi? Pelko vieroitusoireista tai ilman päihteitä selviytymisestä voi hyvinkin ajaa ihmisen jatkamaan päihteiden käyttöä, vaikka hän ei muuten haluaisikaan jatkaa. Kaikissa päihteissä ei kuitenkaan ole yhtä uhkaavia vieroitusoireita, ja vieroitusoireet tuntuvat olevan vain osa totuutta. Osa päihteidenkäyttäjistä esimerkiksi käy tarkoituksella läpi vieroitusoireet, jotta heidän tarvitsemansa päihdemäärä pienenesi. Lisäksi, jos riippuvuudesta irtipääseminen olisi pelkästään vieroitusoireista kiinni, päihteet eivät varmastikaan aiheuttaisi niin paljon haasteita niistä irti haluaville.

Riippuvuuden sisältämän pakottavuuden näkeminen uhkailuna ja kiristyksenä voi hyvinkin toimia jossain kohtaa, mutta tuntuu, että kyse ei aina ole kiristyksestä. Lopettamisen vaikeus voi tulla vastaan myös siinä, miten muisto päihteen tuomasta mielihyvästä kutittelee mieltä. Tuntuu, että toisinaan tapaukset muistuttavat enemmän viettelyä kuin kiristystä.

Mikä antaa rajat ihmisten toiminnalle?

Päihderiippuvuuksien ymmärtäminen täydellisenä vapauden menetyksenä ei voi toimia, koska näkemyksen mustavalkoisuus sulkee pois inhimillisen toiminnan monisyisyyden, eikä tee oikeutta päihteiden käyttäjien todellisuudelle.[1] Sen sijaan, että keskittyisimme siihen miten riippuvuus kyseenalaistaa toimijuutta, asiaa voi tarkastella myös toisesta suunnasta. Olenkin omassa tutkimuksessani huomannut, että haavoittuvaisuus voi olla hyvä tapa hahmottaa osaa niistä ongelmista, joita ongelmallisen päihteiden käytön yhteydessä voi ilmetä.

Me kaikki olemme jossain mielessä haavoittuvaisia. Meillä on rajamme jo sen puolesta, miten kehomme on koostunut ja mitä se oikeastaan voi kestää oli kyseessä sitten porottava auringonpaiste tai vaikkapa ympäristösaasteet. Olemme haavoittuvaisia myös muilla tavoin. Erilaiset tilanteet voivat tehdä meistä haavoittuvaisia, kun esimerkiksi eksymme vieraassa kaupungissa tai sairastumme vakavasti. Haavoittuvaisuus ei aina riipu meidän ominaisuuksistamme. Voimme olla haavoittuvaisia, koska yhteiskunnan rakenteet tai sosiaalinen ympäristö saattavat meidät tilanteeseen, jossa olemme alttiita kaikenlaiselle harmille.

Haavoittuvaisuus on hyödyllinen käsite, koska se muistuttaa meitä siitä, että inhimillinen toiminta tapahtuu aina jossakin. Olemme haavoittuvaisia suhteessa johonkin muuhun. Aina kyse ei ole pelkästään ihmisten ominaisuuksista, pakottavista haluista tai mieliteoista. Sen sijaan toimintamme tapahtuu aina todellisuuden kudelmassa, jossa on monta vaikuttavaa tekijää sille, miten ihmiset toimivat kuten toimivat.

Haavoittuvaisuuden käsite työkaluna

Yhteistyöni hoitotieteen tutkijan Anna Axelinin kanssa mahdollisti filosofisten silmälasieni päähän laittamisen opiaattiriippuvaisten äitien osallistuttamisesta heidän vastasyntyneiden lastensa kliinisessä hoidossa. Nämä lapset kärsivät vakavista vieroitusoireista, joiden hoitoon vaaditaan

usein tehohoitoa. Tällaisessa tilanteessa ei vain lapsi vaan myös äiti näyttävät olevan haavoittuvaisia monella eri tavoin.

Aloitimme tutkimuksemme kartoittamalla miten ja miksi nämä päihderiippuvaiset äiti ja lapsi ovat haavoittuvaisia. Huomasimme nopeasti, että yhteiskunnassamme vallalla olevassa yksilökeskeisessä ajattelutavassa on vaara hukata näiden kahden kiintymyssuhde. Tämä suhde on siis myös haavoittuvainen! Ajattelemalla äitiä ja lasta yhteisenä yksikkönä huomasimme, että osa heidän yksilöllisistä haavoittuvaisuuksistaan sai suojaa tällaisen ajattelun kautta.

Oivalluksemme ei ole uusi siinä mielessä, että tällaista äidin ja lapsen yhdessäpitämistä lapsen vieroitusoireiden hoidossa on tutkittu myös kliinisesti, sairaaloissa, ja siitä on saatu lupaavia tuloksia: esimerkiksi lääkityksen määrä ja tehohoidon aika ovat molemmat laskeneet huomattavasti.[2] Sen sijaan se, mitä me haluamme tällä tutkimuksellamme tuoda esiin, on ehdotus vallitsevan yksilökeskeisen ajattelurakenteen uudelleen ajattelemiselle. Uusi tapa nähdä äiti ja lapsi yksikkönä suojaa sekä äitiä ja lasta siltä stressiltä, jota heidän edes lyhytaikainen erottamisensa heille aiheuttaa, ja osallistuttaa äidin mukaan lapsensa hoitoon ja yhteisen tulevaisuuden rakentamiseen vahvemalla tavalla.[3]

Filosofinen tutkimus mahdollistaa asioiden ajattelua uudelleen ja mustavalkoisuuden sijasta sävyjen ymmärtämistä. Niillä pienillä merkityseroilla ja vivahteilla, joita tällainen tutkimus poimii ja näkee uusin silmin, voi olla suurikin vaikutus toistemme kohtaamisessa.

Lähteet:

1. Uusitalo, Susanne & Broers, Barbara. 2016. Addiction, Heroin-assisted treatment, and the idea of abstinence: A reply to Henden. *Bioethics* 30(9): 776-780.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/bioe.12276>
2. Parolin, Micolin & Simonelli Alessandra. 2016. Attachment Theory and Maternal Drug Addiction: The Contribution to Parenting Interventions. *Front Psychiatry*. 2016; 7.
doi [10.3389/fpsyt.2016.00152](https://doi.org/10.3389/fpsyt.2016.00152)
3. Uusitalo, Susanne & Axelin, Anna. Opioid-dependent mothers in medical decision-making about the treatment of their infants. Who is vulnerable and why? *Les Ateliers de l'éthique/The Ethics Forum* (hyväksytty julkaistavaksi).